

dodatek pojawiły się różnego rodzaju szkodliwe ingerencje państwowe (bariery taryfowe, waloryzacja, manipulacja płacami, subsydia itp.), reparacje i inne ogromne polityczne długi, posunięte za daleko zarówno pod względem tempa, jak i rozmiaru, próby reorganizacji, zakłócenia w obrębie mechanizmu międzynarodowego standardu walutowego, przemieszczenie rynków światowych z powodu rosyjskiego dumpingu, rozrzutne wydatki rządowe, zmniejszenie elastyczności systemu ekonomicznego poprzez wzrost elementów monopolistycznych wszelkiego rodzaju i w końcu kumulujące je nie-szczęście związane z depresją, o której już wspomnieliśmy.

PRZEŁOŻYŁ MICHAŁ DRGAS

PAWEŁ NOWAKOWSKI

Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych UMK

Wilhelm Röpke według austro-libertarian

Wilhelm Röpke (1899–1966) był niemieckim ekonomistą i myślicielem społeczno-politycznym, uważanym za najbardziej znaczącego przedstawiciela ordoliberalizmu¹. W 1923 roku opublikował artykuł *Wirtschaftlicher Liberalismus und Staatsgedanke*, który stał się punktem wyjścia dla rozwoju tego nurtu. Sam Röpke nazywał swoją myśl liberalnym konserwatyzmem².

Postawa libertarian wobec Röpkego jest nierozłączna z ich przekonaniami na temat relacji idei tego myśliciela z myślą Ludwiga von Misesa, którego uznają za swojego mistrza. Na temat stosunku między poglądami tych uczonych wypowiedział się Ryszard Skarzyński: „Pomiędzy chociażby na przykład Ludwigiem von Misesem, będącym rzecznikiem klasycznego leseferyzmu, a Wilhelmem Röpke, próbującym odrodzić i umocnić wiarę w możliwości wolnego rynku przez inkorporację wartości konserwatywnych (opowiadającym się za „trzecią drogą”, rozciągającą się zarówno poza leseferyzmem jak i kolektywizmem), istnieje przepaść nie do przebycia. Tym samym trudno tego ostatniego myśliciela zaliczyć do nurtu neoliberalnego,

¹ J. Bartyzel, *W gąszczu liberalizmów. Próba periodyzacji i klasyfikacji*, Lublin 2004, s. 159.

² R. Skarzyński, *Główne idee polityczne ordoliberalizmu*, [w:] *Studia nad liberalizmem*, red. R. Skarzyński, Warszawa 1995, s. 90, 92, 97.

jeśli przez to pojęcie rozumie się ideologię wyrastającą z dążenia do odnowienia klasycznego liberalizmu³.

Także w dalszej części cytowanego artykułu, autor przekonuje o zasadniczej różnicy między ideami Röpkego i Misesa⁴. Jednakże w podsumowaniu, zwraca on uwagę na zastrzeżenia reprezentanta ordoliberalizmu wobec zbyt zaawansowanej redystrybucji dochodów, polityki społecznej i za daleko posuniętej ingerencji w rynek. W odniesieniu do tego faktu, Skarżyński niejako łagodzi wcześniejszą wypowiedź, podkreślając podobieństwo poglądów Wilhelma Röpkego w owym aspekcie do idei Misesa i Hayeka⁵. Jednak, uogólniając uwagi cytowanego badacza, stwierdzić należy, że daleki jest on od holdowania stanowisku, upatrywującemu bliższych afiliacji między Wilhelmem Röpke i Ludwigiem von Misesem. Z niemałą dozą uproszczenia rzecz można, że konsekwencją takiego postawienia sprawy jest pogląd, w myśl którego przeciwstawia się ordoliberalizm (którego głównym reprezentantem był Röpke) libertarianizmowi (protoplastą którego był Ludwig von Mises). Pogląd ów prezentuje np. Jacek Bartyzel, pisząc, że: „Gdyby liberalizm *tout court* uznać metaforycznie za kulę, której „południk zero” stanowi liberalizm klasyczny, „równik” – liberalizm socjalny, a jeden ze skrajnych biegunów – libertarianizm, to drugim biegunem byłby właśnie ordoliberalizm”⁶.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że libertarianizm jest nurtem głęboko zróżnicowanym⁷. W stopniu znacznie mniejszym, ale jednak, rozdzwięk występował również w ramach ordoliberalizmu. Jednakże, uściślając podstawowe kwestie, można dokonać zestawienia tych nurtów w sposób pozwalający uniknąć problemów związanych z wieloznacznością obu filozofii. Osiągnąć to można, kiedy założymy, że głównym reprezentantem ordoliberalizmu był Wilhelm Röpke i weźmiemy pod uwagę fakt, iż dzięki swojej myśli ekonomicznej, zajmuje on szczególne miejsce w jednym z nurtów libertarianizmu. Nurtem tym jest austro-libertarianizm, którego przedstawiciele, oprócz rozważania kwestii filozoficzno-politycznych, rozwijają dorobek au-

³ Tamże, s. 86–87.

⁴ Tamże, s. 134–135.

⁵ R. Skarżyński, dz. cyt., s. 153. Jako że Friedrich August von Hayek nie był myślicielem specjalnie znaczącym dla rozwoju libertarianizmu, relacje Hayek–Röpke nie są prezentowane w niniejszym tekście. Na ten temat zob. np. J. P. Bladel, *Against Polanyi-centrism: Hayek and the re-emergence of „spontaneous order”*, „The Quarterly Journal of Austrian Economics” 2006, nr 8, s. 4.

⁶ J. Bartyzel, dz. cyt., s. 160.

⁷ Ernest van den Haag stwierdził nawet, że „jest tyle grup i idei libertarianiskich, ile jest libertarian, może nawet więcej”; cyt. za: J. A. Rybczyńska, *Współczesny libertarianizm amerykański*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G” 1987, nr 16, s. 288.

⁸ R. Skarżyński, dz. cyt., s. 89–91.

striackiej szkoły w ekonomii. Skupieni są oni wokół *think tanku*, nazwanego na cześć ich mistrza, Instytutem Ludwiga von Misesa⁹. Myślicielem cieszącym się podobnym co Mises szacunkiem austro-libertarian jest także, uznawany za postać nr 1 libertarianizmu, Murray Rothbard. Fakty te pozwalają uznać austro-libertarianizm za „przypadek główny” tej filozofii. Wyjaśnwszy te kwestie, przejść można do zaprezentowania postawy austro-libertarian wobec Wilhelma Röpkego.

Mimo powszechnego poglądu o nieprzystawalności myśli libertarian i ordoliberalów, Röpke cieszy się wśród austro-libertarian ogromnym szacunkiem. Jest on według nich jednym z najważniejszych dwudziestowiecznych myślicieli szkoły austriackiej. Świadczy o tym np. fakt, że został on jednym z bohaterów opublikowanej przez Instytut Ludwiga von Misesa książki *15 Great Austrian Economists*¹⁰. Jego nazwisko widnieje na stronie internetowej Instytutu w kolumnie „Wielcy Austriaccy Ekonomści”. Oferuje się tam również kupno książek Röpkego (*The German Question, Against The Tide, Crises and Cycles, Economics of The Free Society*). Ponadto, jego publikacje dostępne są w ogromnej, darmowej bibliotece internetowej Instytutu. O pozytywnym stosunku austro-libertarian do tego niemieckiego myśliciela świadczy również fakt, że rocznice jego urodzin i śmierci odnotowywane są w kalendarzach *Freedom Calendar Ludwig von Mises Institute*. Na portalu internetowym Instytutu można przeczytać, że był czas, kiedy za podręcznik ekonomii austriackiej mogło uchodzić jedynie dzieło Wilhelma Röpkego *Lehre von der Wirtschaft*¹¹. W języku angielskim (pt. *The Economics of the Free Society*) książka ta pojawiła się dopiero w 1963 roku. W przywoływanym źródle stwierdza się, że zanim to nastąpiło, powszechne stało się przekonanie, iż Röpke to apologeta „trzeciej drogi” i zwolennik znacznego interwencjonizmu państwowego¹². „Poglądu tego nie da się podtrzymać w świetle tej głębokiej obrony wolności ekonomicznej [mowa o *Lehre von der Wirtschaft* – przyp. P. N.]”¹³. Warto jednak podkreślić, że tej miary zwolennik szkoły austriackiej, co Henry Hazlitt, już w 1959 roku, wymieniając autorów zwalczających keynesizm, stawiał pod tym względem Röpkego na trzecim miejscu, po Misesie i Hayeku¹⁴.

⁹ Patrz: [www.mises.org; dostęp: 21.11.2009]

¹⁰ *15 Great Austrian Economists*, red. R. G. Holcombe, Auburn 1999.

¹¹ Książka ta została opublikowana w roku 1937. W 1940 roku wydano dzieło Misesa „Nationalökonomie: Theorie Des Handelns und Wirtschaftens”. W przywoływanym źródle chodzi o czas pomiędzy ukazaniem się tych dwóch publikacji.

¹² *Contraband*, [http://mises.org/article.aspx?control=1579&id=71; dostęp: 21.11.2009].

¹³ Tamże.

¹⁴ Zob. H. Hazlitt, *The Failure of The „New Economics”. An Analysis of The Keynesian Fallacies*, Nowy Jork-Londyn-Toronto 1959, s. 437.

Chyba największym zwolennikiem Wilhelma Röpkego jest w tym środowisku Jeffrey Tucker. Przyznaje się on do fascynacji ideami niemieckiego myśliciela, którego postrzega jako radykalnego przeciwnika keynesizmu, rzecznika politycznej decentralizacji, zwolennika twardej waluty i wolnego handlu. Röpke to dla niego również moralista i obrońca burżuazyjnej kultury (rozumianej tutaj najprawdopodobniej jako wartość)¹⁵. Tucker zwraca także uwagę, że główny reprezentant ordoliberalizmu jest jednym z najważniejszych ekonomistów austriackich. Podkreśla, że bierze się to z faktu, iż „odegrał on bohaterką rolę w historii europejskiej ekonomii politycznej i miał głęboki wpływ na intelektualny rozwój amerykańskiej pracy po II wojnie światowej”¹⁶. Autor ubolewa nad tym, że, jak twierdzi, po śmierci Wilhelma Röpkego, przeciwnicy wolnorynkowej ekonomii zaczęli chwalić i przedstawiać go jako przykład ekonomisty austriackiego, który miał zastrzeżenia wobec wolnego rynku. Według Tuckera taka interpretacja twórczości tego myśliciela jest fałszywa¹⁷. Podaje przykład podstępnej próby przekonywania, że Röpke to zwolennik państwa dobrobytu, podsumowując ironicznie: „[...] socjaldemokraci z prawego skrzydła, trzymajcie głowę wysoko pod Röpke-ąską flagą”¹⁸. Autorowi towarzyszy pytanie o przyczynę niezgodnej z prawdą interpretacji myśli Röpkego, uznawanego za „rzecznika mieszanej gospodarki lub kogoś nie tak radykalnego, jak Mises”¹⁹. Odpowiedzi na nie upatruje on we względach politycznych²⁰. Postawa Jeffreya Tuckera wobec Wilhelma Röpkego najbardziej widoczna jest w jego głębokim namyśle nad książką niemieckiego myśliciela *International Economic Disintegration*²¹. Austro-libertarianin zauważa, że w dziele tym główny przedstawiciel ordoliberalizmu „wydaje się tracić nieco zaufania do idei wolności”²², jednak kilka zdań dalej, zadając pytanie o to, czy Röpke „naprawdę sugeruje, że kapitalizm sam w sobie, jako przeciwnik państwa, przyczynił się do upadku i dezintegracji”²³, Tucker odpowiada: „Nie, on nigdy nie wypowiada się całkowicie w ten sposób”²⁴. Aczkolwiek przyznał też, że „czytelnik może zakończyć lekturę

¹⁵ J. Tucker, *Wilhelm Röpke and His Liberal Outlook*, [http://blog.mises.org/archives/010540.asp; dostęp: 21.11.2009].

¹⁶ Tenże, *Röpke Rescued*, „The Free Market” 1997, nr 2.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tenże, *Wilhelm Röpke...*

²⁰ Tamże.

²¹ Tenże, *The Saddest and Most Challenging (and possibly wrong) book by Wilhelm Roepke*, [http://blog.mises.org/archives/006442.asp; dostęp: 21.11.2009].

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

z tym samym punktem widzenia, w który zaczął podczas niej wierzyć”²⁵, a więc może być przekonany o dalekim od apologetycznego stosunku Röpkego wobec kapitalizmu. Jeffrey Tucker podejmuje się niejako usprawiedliwienia niemieckiego myśliciela poprzez próbę wnikięcia w jego umysł. Zwraca uwagę na jego sprzeciw wobec zawierzenia rozumowi przez liberałów. Podkreśla kwestię zmartwienia Röpkego wizją nacjonalizmów i zupełny brak jego wiary w uzdrawiającą moc wolnego rynku. Niemiecki myśliciel dostrzegł także kryzys w świecie pracy i uważał, że do jego rozwiązania nie wystarczy twarda polityka pieniężna oraz wolny handel. Tucker nazywa Röpkego „zmartwionym intelektualistą”, a także twierdzi, że w *International Economic Disintegration* myśliciel nie wykazał się wytrwałością, ustępując intelektualną odwagą i znajomością tematu Misesowi. Jednakże zdaje mu się, że była to jedyna książka Röpkego, co do której można poczynić przedstawione zastrzeżenia. Tucker usprawiedliwia *International Economic Disintegration*, pisząc, że autor „zachował się tak, jak my wszyscy mogliśmy się zachować: jego przywiązanie do nauki osłabło i poszukiwał swego rodzaju ucieczki w czymś innym”²⁶. Dla prawidłowego odczytania przedstawionej przez niego interpretacji Röpkego na tle wspomnianej książki jednym z kluczowych jest stwierdzenie austro-libertarianina: „Röpke nigdy nie porzucił swojego liberalizmu, ale wydaje się, że tym razem był temu bliski”²⁷. Warto wspomnieć jeszcze, że w jednym z artykułów²⁸ Tucker prezentuje nieco mniej pozytywny stosunek do niemieckiego myśliciela. Chwali tam wkład Röpkego w rozwiązania na temat stosunków międzynarodowych, lecz wychodzi od stwierdzenia, że „Wilhelm Röpke [...] nie może być nazywany Austriakiem przez wielkie A [...]”²⁹. Mimo to, postawa Jeffreya Tuckera wobec twórczości Wilhelma Röpkego ma charakter bardzo pozytywny. Austro-libertarianin ten stara się „odczarować” wizerunek ordoliberalą i czyni to już przez ponad dekadę. Zastrzeżenia, które formułuje wobec niemieckiego myśliciela, mają charakter efemeryczny i nie zmieniają faktu, że Tucker zachowuje dla Röpkego wielkie poważanie.

Jeden z cytowanych artykułów Tuckera³⁰ został w dużej mierze oparty na tekście Ivana Pongracica³¹, autora, którego artykuły publikowane są przez Instytut Ludwiga von Misesa. We wspomnianej publikacji Pongracic również

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tenże, *Timeless Ideas, Timeless Books*, „The Free Market” 2007, nr 6.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tenże, *Röpke...*

³¹ I. Pongracic, *How Different Were Röpke And Mises*, „Review of Austrian Economics” 1997, nr 1, s. 125-132.

zмага się z fałszywą opinią na temat niemieckiego myśliciela. Artykuł stanowi polemikę z tekstem Ralpa E. Ancila³², w którym bardzo zasadniczo przedstawiono stanowisko, że Mises i Röpke mieli zgoła inne poglądy³³. Głównym narzędziem, jakim posługuje się Pongracic w celu uzasadnienia swojego stanowiska, są cytaty z dzieł Röpkego. Warto odnotować, że cytaty te zaczerpnięte są z różnych publikacji, powstałych na przestrzeni lat. Autor twierdzi, że na próżno szukać w twórczości niemieckiego ekonomisty choćby fragmentu, w którym formułowałby jakieś zastrzeżenia względem myśli Misesa. Co więcej, Röpke często odwoływał się do guru libertarian, i to na wielu polach. „Röpke spędził swe życie na obronie tej samej sprawy, co Mises – wolnego społeczeństwa – i używając w tym celu narzędzi dostarczonych przez austriacką tradycję”³⁴, uważa Pongracic. Pisząc o wkładzie tego myśliciela w rozwój gospodarczy Niemiec, zwraca uwagę na jego niezadowolenie, wynikające z niedostatecznej realizacji wolnorynkowych projektów, a także na jego świadomość o postępującym w miarę upływu czasu interwencjonizmie. Co ważne, Röpke walczył za pomocą pióra o zawrócenie Niemiec z drogi ku socjalizmowi, którą zresztą, podobnie jak Mises, przewidział. Autor omawianego artykułu dowodzi, że „zarówno Mises, jak i Röpke, rozumieci, że rynek jest jedyną skuteczną drogą koordynacji działań producentów i konsumentów”³⁵. Obaj byli także przeciwnikami koncepcji *homo economicus*. Co do Röpke’ańskiej „trzeciej drogi”, Pongracic twierdził, że „[...] nie chodzi w niej o uchronienie nas przed gospodarką rynkową [...], lecz o rozwiązanie naszych politycznych, społecznych, prawnych i moralnych problemów, bez czego wolny rynek nie może zaistnieć”³⁶. Pokazuje, że Röpke określał „trzecią drogę” jako ucieczkę od „nudy” cechującej porządek społeczny, który funkcjonuje tak, aby „centralizować i przeorganizować (*overorganize*) gospodarkę i społeczeństwo w sposób, który lekceważy czynnik ludzki”³⁷. Popierając swe stanowisko kolejnym przywołaniem słów myśliciela, Pongracic pokazuje, że Mises miał w autorze *Crises and Cycles* sojusznika, jeśli chodzi o negację ekonomii ujmowanej w sposób matematyczny i makroekonomiczny. Wymowa artykułu jest jednoznaczna. Nie można zaprzeczać silnym związkom między myślą Misesa i Röpkego. Jednak to nie wszystko. Na za-

³² Zob. R. E. Ancil, *Röpke and Von Mises: The Difference*, „The Wilhelm Röpke Review” 1994, nr 5–6.

³³ Ancil stwierdził, że Wilhelm Röpke to myśliciel „dokooptowany do bardziej lub mniej libertariańskich myślicieli, których pozycja jest dalece polepszona dzięki znaczeniu lub prestiżowi, jaki może dać jego imię”; cyt. za: I. Pongracic, *How...*, s. 125.

³⁴ Tamże, s. 126.

³⁵ Tamże, s. 129.

³⁶ Tamże, s. 130.

³⁷ Cyt za: tamże.

kończenie pada, jak się wydaje, najodważniejsze stwierdzenie: „Prawdopodobnie było mniej różnic między Röpke i Misesem, niż między Misesem i Hayekiem”³⁸, a przecież, jak zauważa Pongracic³⁹, ten drugi przyznał pod koniec życia prawie całą rację Misesowi.

Reprezentantem austro-libertarianizmu bardzo pozytywnie odnoszącym się do twórczości Röpkego jest także Shawn Ritenour, autor rozdziału o niemieckim ekonomście we wspomnianej wyżej publikacji *15 Great Austrian Economists*. Ritenour zwraca uwagę na zwalczanie kolektywizmu przez Röpkego i jego wkład w rozwój szkoły austriackiej. Wyjątkowo przychylnie myślicielowi jest stwierdzenie, że uczony ten „bardziej niż jakikolwiek ówczesny Austriak badał etyczne podstawy bazującego na rynku porządku społecznego”⁴⁰. Autor prezentuje też pogląd Röpkego, że kryzys w społeczeństwie nie ma źródła w wolnym rynku, a w działalności państwa: kontroli, centralizacji, inflacji. Ritenour pisze o bardzo znacznym wpływie myśliciela na ruch konserwatystów w USA, co nie przeszkadza mu stwierdzić, że Röpke „jest porównywany z Misesem jako archetyp indywidualistycznych myślicieli”⁴¹. Według autora, główny reprezentant ordoliberalizmu „był jednym z pierwszych nowożytnych ekonomistów, którzy zauważyli, że, tak jak cykle koniunkturalne, monopol nie jest produktem wolnego rynku, ale skutkiem interwencji rządu. Już w 1936 roku udokumentował, że wolny rynek generował konkurencję, nie monopole”⁴². Shawn Ritenour podkreśla zbieżność stanowiska Misesa i Röpkego odnośnie do interwencjonizmu państwowego w zakresie kontroli cen, przydziałów handlowych i kontroli rynku dewizowego. Röpke uważał wszak, że interwencje państwowe w wyżej wymienionych zakresach powodują „łańcuch reperkusji wymagających bardziej radykalnych aktów interwencji, aż do momentu, kiedy w końcu osiągniemy Ekonomię Kolektywistyczną [sic!], w czystej i prostej postaci”⁴³. Co ważne, Röpke, tak jak Mises, odrzucał koncepcję *homo economicus*, zastępując ją wizją człowieka działającego, *homo agens*. W cytowanej publikacji podkreśla się także podobieństwo obu myślicieli w porównywaniu jednostkowych decyzji o zakupie dóbr, czy usług, do tajnego głosowania⁴⁴. Ritenour kończy słowami: „Jeśli interesują nas rozwijające się społeczeństwa, w których ludzie mogą żyć bardziej po ludzku, postulaty Röpkego, odnoszące się zarówno do eko-

³⁸ Tamże, s. 132.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ S. Ritenour, *Wilhelm Röpke: A Humane Economist*, [w:] *15 Great...*, s. 205.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże, s. 214.

⁴³ Tamże, s. 215–216.

⁴⁴ Tamże, s. 219.

nomii austriackiej, jak i jego wizji dobrego społeczeństwa, zasługują na dużą uwagę⁴⁵. Do Wilhelma Röpkego nawiązuje on także w innym miejscu, gdzie pokazuje, że ekonomista ten dowiódł, że cykle koniunkturalne tyczą się również gospodarki socjalistycznej oraz tego, że spowolnienie gospodarcze jest dla tego ustroju bardziej niebezpieczne. Röpke tłumaczył to nieistnieniem oczyszczających mechanizmów w kolektywnej gospodarce⁴⁶. Stosunek Ritenoura do myśli Röpkego jest bardzo pozytywny. Autor ten uwidatnia nieco inne elementy niż te, które pojawiały się w wypowiedziach wyżej cytowanych austro-libertarian, co pokazuje, że istnieje wiele wątków w twórczości niemieckiego uczonego, przywoływanych przez libertariańskich autorów.

Klika słów na temat myśli Röpkego można znaleźć także w twórczości Gary'ego Northa⁴⁷. Wymienia on niemieckiego ekonomistę wśród osób, które w latach dwudziestych porzuciły swoje socjalistyczne przekonania na rzecz idei rozpowszechnianych przez Misesa. Ponadto, stwierdza, że Röpke i Hayek, w przeciwieństwie do pozostałej części tej grupy (Fritz Machlup, Gottfried Haberler i Lionel Robbins) nie przeszli, w obliczu międzywojennego kryzysu, na stronę rzeczników gospodarki mieszanej, co bardzo jasno pokazuje, że również ten autor nie przyjmuje interpretacji, według której Röpke miałby być rzecznikiem interwencjonizmu. Jednak North zwraca uwagę na różnice między Misesem a Röpkiem co jest w środowisku libertarian rzadkością. Píše, że Röpke, inaczej niż Mises, był przeciwnikiem otwartych granic, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W swojej argumentacji podnosił kwestie związane z kulturą, tradycją i biologią, uważając, że nie należy ograniczać się do zagadnień czysto ekonomicznych. North stwierdza, że sprzeciw Röpkego wobec państwa dobrobytu miał źródło w jego krytyce wolnej imigracji. Zwraca uwagę na to, że niemiecki myśliciel podejmował swą krytykę z pozycji moralnej. Zatem North, jako jedyny z prezentowanych w niniejszym tekście austro-libertarian, ukazuje bezpośrednie różnice pomiędzy Misesem i Röpkiem, jednak jego globalny stosunek do tego ostatniego zdaje się być pozytywny.

Przychylną postawą wobec Wilhelma Röpkego cechował się znany ze swojego radykalizmu Murray Rothbard. Jego opinie szły nawet dalej, niż interpretacje wspomnianych wyżej libertarian, gdyż zauważał on wpływ Misesa nie tylko na Wilhelma Röpkego, ale także na innych czołowych ordolib-

⁴⁵ Tamże, s. 220.

⁴⁶ Tenze, *Samuelson And Rothbard: Two Texts And Two Legacies*, „The Quarterly Journal of Austrian Economics” 2005, nr 2, s. 79.

⁴⁷ G. North, *Disciples, Followers, and Cheerleaders*, [<http://www.lewrockwell.com/north/north301.html>; dostęp: 21.11.2009].

rałów, Alfreda Müllera-Armacka i Alexandra Rüstowa⁴⁸. Największą jednak uwagę przykuwa inna opinia Rothbarda. Stwierdził on, że Röpke odegrał najważniejszą rolę w urynkowaniu gospodarki RFN-u, jednak główną zasługę w tym zakresie przypisał Misesowi⁴⁹, bo przecież, jak rozumował, wolnorynkowe poglądy Röpkego to zasługa autora *Ludzkiego działania*. W myśl słów Rothbarda, niemiecki reprezentant ordoliberalizmu był swoistym namiestnikiem Misesa w Europie.

Za odosobnione mogą uchodzić też słowa Jesúsa Huerty de Soto, który uważa, że po lekturze Misesa Röpke stał się libertarianinem⁵⁰. Jednak najprawdopodobniej autorowi chodzi o libertarianizm w znaczeniu szerszym, odwołując się do klasycznego liberalizmu, nie zaś o bazujący na założeniach austriackiej ekonomii nurt powstały w latach sześćdziesiątych XX wieku⁵¹. De Soto powołuje się na Röpkego, nawiązuje do jego prac: *Crises and Cycles* i *Economics of The Free Society*. Jednak, kiedy podejmuje zagadnienia „wtórnego kryzysu” („secondary depression”), zwraca uwagę na to, że myślicielowi temu towarzyszyło wahanie i nie uniknął on sprzecznych stwierdzeń w tym zakresie⁵².

Nie do końca przychylnie, z libertariańskiego punktu widzenia, opinie na temat Wilhelma Röpkego prezentują tacy austro-libertarianie, jak Jörg Guido Hülsmann i David Gordon. Pierwszy z nich w swojej monumentalnej pracy na temat Ludwiga von Misesa przedstawia inny wymiar relacji Röpkego z mistrzem libertarian. Pisze, że w obliczu groźby ze strony hitlerowskich Niemiec, Röpke był w podobnym położeniu, co Mises i Kelsen. Cała trójka nie mogła czuć się bezpiecznie w zagrożonym państwie austriackim. Próbowano przenieść ich na etaty do Państwa Vichy, nie była to jednak bezpieczna opcja. Otrzymawszy możliwość emigracji do Ameryki, Mises i Röpke wspólnie podejmowali ostateczne decyzje. Autor podkreślił odwagę tego ostatniego, który w przeciwieństwie do Misesa nie wyemigrował do Stanów Zjednoczonych⁵³. Jednak, mimo ciepłych słów pod adresem niemieckiego myśliciela, Hülsmann określa autora *Crisis and Cycles* jako liberalnego socjal-

⁴⁸ M. N. Rothbard, *Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero*, edycja online 2002, [<http://mises.org/rothbard/scholarhero.pdf>]; dostęp: 21.11.2009], s. 43.

⁴⁹ Tenże, *The Essential von Mises*, Auburn 2009, s. 43.

⁵⁰ J. H. de Soto, *The Theory of Dynamic Efficiency*, Taylor & Francis e-Library 2008, [http://books.google.pl/books?id=16ujiNUH0igC&printsec=frontcover&dq=The+Theory+of+Dynamic+Efficiency&ei=DiAoS5_jF5u-zgTgo5yTCw&cd=1#v=onepage&q=&f=false]; dostęp: 21.11.2009], s. 237.

⁵¹ Na temat rozumienia terminu „libertarianizm” w XX w. zob. R. Legutko, *Dylematy kapitalizmu*, Paryż 1986, s. 161; J. A. Rybczyńska, *Współczesny...*, s. 280–281.

⁵² J. H. de Soto, *Money, Bank Credit And Economic Cycles, Second Edition*, Auburn 2009, s. 190–191, 452–453.

⁵³ J. H. Hülsmann, *Mises. The Last Knight of Liberalism*, Auburn 2007, s. 72.

demokratę⁵⁴, co stanowi przeciwną interpretację twórczości Röpkego do tej, jaką prezentuje środowisko austro-libertarian *in toto*. W tonie niewiele bardziej przystającym do opinii środowiska skupionego wokół Ludwiga von Misesa wypowiada się David Gordon, który nadmienia, że w celu uniknięcia społecznego atomizmu i niepokoju Röpke dopuszczał pewną ingerencję rządu w decyzje obywateli⁵⁵.

Globalna postawa austro-libertarian wobec Wilhelma Röpkego jest bardzo pozytywna. Są oni o wiele bardziej przychylnie nastawieni do twórczości tego uczonego, niż można by wywnioskować na podstawie powierzchownego kontaktu z filozofią libertarianizmu i ordoliberalizmu oraz ich porównania. Co jest odpowiedzialne za taki stan rzeczy? Warto zwrócić uwagę, że żaden z przywoływanych wyżej autorów nie użył w odniesieniu do Röpkego słowa „ordoliberalizm”. Austro-libertarianie pomijają fakt, że Wilhelm Röpke należał do głównych przedstawicieli tej filozofii. Być może bierze się to stąd, że jest to dla nich fakt niezbyt wygodny. Najważniejszym czynnikiem wpływającym na ich postawę wobec Röpkego, jest szacunek, jakim darzą go jako reprezentanta austriackiej szkoły w ekonomii. To właśnie jego myśl ekonomiczna, nie polityczna, decyduje o aprobachie twórczości tego myśliciele z strony austro-libertarian.

PAWEŁ NOWAKOWSKI

⁵⁴ Tamże, s. 869.

⁵⁵ D. Gordon, *The New Jacobins*, „The Mises Review” 2004, nr 1.